

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معماری تلاوت

www.ketab.ir

غلامرضا شاه میوه اصفهانی

سرشناسه	شاهمیوه اصفهانی، غلامرضا، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	معماری تلاوت، غلامرضا شاهمیوه اصفهانی.
مشخصات نشر	تهران: تلاوت، ۱۳۸۹.
مشخصات فزاعری	۲۰۸ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۵۶۲-۰۲-۶
وضعیت فهرست نویسی	عبد
موضوع	قرآن - قرأت
رده بندی کنگره	۱۳۸۹ م ۲ ش ۸۰ BP
رده بندی دهایی	۲۹۷ ۱۵۱
شماره کتابخانه ملی	۲۱۰۰۰۰۵

نام کتاب: معماری تلاوت
 مؤلف: غلامرضا شاهمیوه اصفهانی
 ناشر: انتشارات تلاوت وابسته به سازمان دارالقرآن الکریم
 ویراستار: سید محمد نحوی
 تایپ، صفحه آرایی و طرح جلد: مؤسسه رنگینه
 لیتوگرافی: ترام اسکندر / چاپ: کوثر / صحافی: شیرازی
 نوبت چاپ: اول / تابستان ۸۹
 شمارگان: ۵۰۰۰
 قیمت: ۲۲۰۰ تومان
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۶۲-۰۲-۶

آدرس: میدان امام حسین (ع)، خیابان خواجه نصیر الدین طوسی، شماره ۷۷

تلفکس: ۷۷۶۳۳۹۳۹ تلفن: ۷۷۶۳۵۵۰۰

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	مقدمه
۱۵	گام اول: هدف گذاری با تکیه بر نیت خالص و درست
۱۷	انگیزه درست مهم‌ترین ضامن انجام کار
۱۹	ایجاد تفکر حرفه ای
۲۰	برنامه ریزی و تعیین اهداف کوتاه مدت و بلند مدت
۲۳	گام دوم: تلمذ و شاگردی
۲۵	نهادینه شدن تفکر شاگردی
۲۷	ویژگی های استاد
۲۷	برخورداری از اخلاق اسلامی
۲۹	بهره مندی از دانش های لازم
۳۱	برخورداری از مهارت های عملی
۳۲	قدرت تشخیص اشکالات و معایب
۳۲	قدرت انتقال مطالب
۳۳	تنوع اساتید در مراحل مختلف آموزش
۳۷	گام سوم: خودشناسی صوتی
۴۰	راهنمایی استاد متخصص در زمینه صوت
۴۱	توجه به معیارهای علمی صوت
۴۲	مساحت
۴۳	طنین
۴۴	تحریر
۴۵	قوت
۴۵	تعیین وضعیت اولیه صوت و فاصله آن با کمال مطلوب

صفحه	عنوان
۵۱	گام چهارم: تقلید
۵۵	بیش نیاز تقلید
۵۶	معیارهای انتخاب قاری الگو
۵۸	نقص در مساحت صوتی مورد نیاز
۵۹	ضعف در انعطاف صدا
۶۰	ضعف در تحریر
۶۲	معیارهای انتخاب تلاوت الگو
۶۳	اصول تقلید صحیح
۶۳	استماع دقیق
۶۵	بازخوانی
۶۵	مقایسه
۶۵	تکرار و تمرین
۶۶	ارائه به استاد
۶۷	تقلید و ارتباط آن با انتخاب سبک
۶۸	تقلید محض از سبک
۶۸	تقلید مرکب از سبک های مختلف
۶۸	نوآوری در قالب تقلید از یک مکتب خاص
۷۰	ارائه سبک مستقل
۷۳	گام پنجم: طراحی تمرینات
۷۶	نیازها
۷۷	انواع تمرینات
۷۷	تمرینات صدا
۷۷	تمرین انعطاف و وسعت
۷۹	تمرین پردازش صوت
۸۰	تمرین کنترل شدت
۸۲	تمرین بهبود طنین

صفحه	عنوان
۸۴	تمرین استقامت صدا
۸۶	تمرینات مربوط به لحن
۸۶	تمرین فواصل اجناس و مقامات
۹۱	تمرین ردیف
۹۳	تمرین تنظیم آهنگ
۹۵	تمرین تحریر
۹۶	انواع تحریر
۹۶	طبقه صوتی تحریر
۹۷	نقش و جایگاه تحریر
۹۹	تمرینات مربوط به آداء
۱۰۰	تمرین روی آهنگ کلمات
۱۰۵	تمرینات مربوط به نفس
۱۰۶	تمرینات افزایش نفس
۱۰۸	تمرینات تنفس صحیح
۱۱۰	دست یابی به آرامش روحی
۱۱۲	اضطراب و علل پدید آمدن آن
۱۱۴	روش های پیشگیری و کاهش اضطراب
۱۲۳	گام هشتم: فراگیری دانش ها و مهارت های مورد نیاز
۱۲۶	اخذ اجازه رسمی روایت یا قرائت
۱۲۷	فراگیری زبان عربی
۱۲۸	کاربرد در وقف و ابتدا
۱۲۸	کاربرد در تصویر معانی
۱۲۹	فراگیری علوم قرآنی مورد نیاز
۱۳۰	مطالعه میراث لحنی قاریان بزرگ گذشته
۱۳۳	تسلط بر فنون و مهارت های لحنی
۱۳۴	فراگیری علم مقامات عربی

صفحه	عنوان
۱۳۶	شیوه علمی یا آکادمیک
۱۳۷	شیوه تجربی
۱۳۷	از برخوانی آیات
۱۴۰	تسلط کامل در اجراء حداقل یک سبک
۱۴۵	گام هفتم: ایجاد خشوع و معناگرایی در تلاوت
۱۵۰	طهارت قلب
۱۵۳	نگرش عبادت مدار قاری به تلاوت
۱۵۶	توجه به معانی در تلاوت
۱۵۷	تمرکز و حس گیری
۱۵۹	استفاده از فنون تصویر معانی
۱۶۲	مواکبه
۱۶۷	تشویق و اشباع
۱۶۹	نطبق نغمی
۱۷۶	رعایت تکیه ها یا نبر کلمات و عبارات
۱۷۹	رعایت جمله بندی آیات به وسیله تغییر درجات
۱۸۲	انتقال فضای آهنگ متناسب با تغییر موضوعات
۱۸۵	برجسته سازی معانی و مضامین مهم
۱۸۹	تکات کلیدی در یک نگاه
۲۰۱	منابع و مأخذ

مقدمه

در میان پدیده های فرهنگی آئین اسلام، به راستی تلاوت قرآن کریم را می توان پرتعدادترین، جذاب ترین و تاثیر بخش ترین آنها به حساب آورد. با این که ابعاد گوناگونی از وجود ظاهری و باطنی قرآن کریم مورد استفاده و حظ مسلمانان از صدر اسلام تاکنون، به ویژه عالمان، عارفان و صاحبان اندیشه و خرد، قرار گرفته و هر کس متناسب با ذوق، استعداد و زمینه های معنوی خود، جرعه ای از این زلال بی انتها نوشیده است؛ اما به نظر می رسد در بین حوزه های مختلف مرتبط با قرآن کریم، همچون قرائت، حفظ، ترجمه، تفسیر و معارف، قرائت و حفظ این کتاب آسمانی بیشترین مخاطب را به خود جذب نموده است. اگر چه در دیگر حوزه های قرآنی هم عظمت کارهای صورت گرفته و خیل فراوان دوستداران این حوزه ها همچون ترجمه، تفسیر و معارف قرآنی نظرها را خیره می سازد اما باید پذیرفت که این مسئله بیشتر به خواص اختصاص داشته و کمتر عوام را در برمی گیرد. در حالی که در حوزه قرائت موضوع کاملاً متفاوت است.

این مسئله که قرائت قرآن، راحت ترین، ساده ترین و جذاب ترین نوع ارتباط با این کتاب مقدس است تنها به سرزمین ما اختصاص نداشته تقریباً امری شایع در تمامی بلاد اسلامی است. امروزه مسلمانان جهان، به ویژه نسل جوان، برای این که لحظاتی

از اوقات خود را در کنار این کتاب الهی سپری کنند انتخاب اول آنان تلاوت قرآن است، خواه ترتیل باشد یا تحقیق، خواه بخوانند یا گوش فرا دهند، خواه بیاموزند یا بیاموزانند.

این پدیده غالب به اعتقاد نگارنده ریشه در سه مسئله مهم و اساسی دارد: نخست) جذابیت های آهنگین الفاظ قرآن که برانگیزاننده حس معنوی و روحانی در انسان است، به ویژه این که از تنوع پذیری لحنی فراوانی هم برخوردار است. بدیهی است انسان به طور فطری به دنبال جمال و زیبایی است و قرائت قرآن در اولین گام او را از این زیبایی و جمال سیراب می سازد.

دوم) فرهنگ سازی که از صدر اسلام تاکنون در جوامع اسلامی صورت پذیرفته است و ریشه در سفارشات و وصایای قرآنی و احادیث منقول از پیامبر گرامی اسلام (ﷺ) و ائمه معصومین (ع) دارد.

نظری به این سفارشات ما را بر این عقیده استوارتر می سازد.

«هر چه می توانید از این قرآن بخوانید»^۱، «و قرآن را با ترتیل بخوان»^۲، «هنگامی که قرآن خوانده می شود بدان گوش فرا دهید و خاموش باشید شاید مورد رحمت قرار گیرید»^۳، «بر تو باد قرائت قرآن که خواندن آن کفاره گناهان و پرده ای در برابر آتش و ایمنی از عذاب است»^۴، «قرآن را با صدای خوش خود زینت دهید»^۵ و «هر گاه فردی از شما دوست داشته باشد با خدای خود سخن بگوید: قرآن بخواند»^۶.

نمونه این عبارات و جملات ارزشمند را در منابع اسلامی فراوان می توان یافت. آری طبق این گفته ها، قاری و مستمع قرآن هر دو در پیش خداوند مأجور بوده حتی نظر به صفحه قرآن هم از پاداش معنوی برخوردار است.

بنابراین به جرأت می توان گفت تنها کتابی که علاوه بر فهم و عمل به آن قرائت آن نیز دارای ارزش و اجر معنوی است قرآن کریم است و این مسئله جزو مواردی است

۱- اعراف/ ۲۰۴

۲- مزمل/ ۴

۳- مزمل/ ۲۰

۴- همان مأخذ/ ۵۱۸۴

۵- همان مأخذ/ ۵۱۸۹

۶- منتخب میزان الحکمة/ ۵۱۸۶

که در فرهنگ اسلامی و در طول تاریخ تمدن اسلامی نهادینه شده است. سوم) در میان مراحل سه گانه قرائت، فهم و عمل به قرآن مجید، مرحله قرائت از حساسیت و پیچیدگی های کمتری برخوردار بوده تقریباً سطح عام تری از مسلمانان را در بر می گیرد. بدیهی است فهم قرآن ظرایف و حساسیت های خاص خود را داشته و دارد.

شاید برخی از کج فهمی هایی که موجب انحرافات شدیدی در تاریخ اسلام گردیده است این باشد که هر گروه و فرقه ای متناسب با آراء و اندیشه های خود برداشت خاصی از آیات قرآن داشته موجب گردیده مسلمانان با احتیاط بیشتری سراغ فهم قرآن بروند و البته شاید همین مسئله نیز باعث شده تا نوعی ترس موهوم توسط واعظان و خطبای اسلامی به جوامع مسلمانان القاء شود. به هر حال چه درست و چه نادرست این خود دلیلی بر گرایش بیشتر به سمت قرائت بوده است. البته عمل به قرآن هم مقوله ای بسیار کلی و وسیع است که بیشترین نمود آن در رفتار مسلمانان، همان عمل به احکام شرعی و دینی است با این وجود در حوزه های اخلاق و عرفان، آیات قرآن معمولاً در میان مسلمانان مغفول واقع گردیده است.

به هر حال چنین سخنی به معنای این نیست که تنها باید به قرائت قرآن بسنده کرد و به سمت فهم و عمل به آن نرفت بلکه منظور ما تنها، بیان دلایل گرایش و میل بیشتر مسلمانان به مسئله قرائت از صدر اسلام تاکنون می باشد که موجب گردیده حتی طبقه ای خاص تحت عنوان «قراء» در جوامع اسلامی پدید آمده از دیگر طبقات دینی موجود همچون ائمه جماعات، خطباء علماء و ... متمایز گردند.

با تمامی این اوصاف باید گفت که پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و استقرار نظام مقدس جمهوری اسلامی، فاصله قرائت مطلق تا فهم قرآن بنحوی بارزی کمتر شده است و در میان مردم به ویژه جوانان توجه و گرایش بیشتری به سمت معانی و معارف قرآن به چشم می خورد و البته این مسئله بی شک مرهون تأکیدات و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیه اله العظمی خامنه ای (دام ظلّه)

در طی سالیان گذشته بوده است. اما هنوز هم تا فراگیر شدن به معنای واقعی کلمه فاصله زیادی باید پیموده شود.

اکنون با ذکر این مقدمه کوتاه، باید دید به رغم تولد و شکل گیری مؤسسات و نهادهای قرآنی بسیاری که در سال های پس از انقلاب در خصوص قرائت و حفظ قرآن مشغول به فعالیت هستند، در خصوص خود موضوع قرائت که فراگیرترین حوزه قرآنی است، مسیر صحیحی طی شده است یا نه؟ آیا برای یک علاقمند به قرائت قرآن از مراحل ابتدایی تا پیشرفته آن، طراحی مناسبی صورت پذیرفته است؟ آیا یک نوجوان یا جوان خوش صدا که مایل است از صدای خود در مسیر قرآن و اسلام بهره گیرد به درستی توسط اساتید، مؤسسات یا رسانه های قرآنی ما، راهنمایی می شود؟ و یا اساساً در این سیر و سلوک قرآنی چه گام هایی باید برداشته شود تا یک قرآن آموز با بالاترین بهره وری و در کم ترین زمان و با حداقل هزینه های معنوی و مادی مراحل رشد را طی نموده به جایگاه شایسته و مناسب خود برسد؟ می دانیم که امروزه در کشور ما و در بسیاری از دیگر کشورهای اسلامی، نسل جوان علاقمندی قابل ملاحظه ای از خود به هنر تلاوت و نیز حفظ قرآن کریم نشان می دهند.

برگزاری ده ها مسابقه حفظ و قرائت قرآن در سطوح مختلف کشوری و بین المللی به طور سالیانه در میهن ما و در دیگر سرزمین های اسلامی، نشان می دهد که داوطلبان حضور در این عرصه ها فراوان هستند و گرنه چه لزومی به برگزاری این همه مسابقه می باشد.

سؤال اینجاست که به راستی افراد حاضر در این عرصه ها چگونه، در کجا و توسط چه کسانی آموزش های لازم را می بینند؟ آیا توسط اساتید خاص آموزش دیده و راهنمایی شده اند؟ یا خود با استفاده از امکانات موجود و به مدد فن آوری های جدید، اطلاعات مورد نیاز را به دست آورده اند؟ آیا چنین علاقمندانی از راهنمایی ها و ارشادات درستی برخوردار می شوند؟ یا این که به دلیل 'عدم آگاهی' پس از مدتی راه خود را گم کرده و پس از سردرگمی، دلسرد از ادامه مسیر به یک باره همه چیز را رها می سازند؟

البته پاسخ درست و دقیق به برخی از این پرسش‌ها زمانی میسر است که نظام‌های آموزشی قرائت قرآن را در کشورهای مختلف و از جمله کشور خودمان بررسی کنیم. یقیناً پاسخ به چنین سؤالاتی در کشوری مانند مصر که سابقه‌ای کهن و دیرینه در این زمینه دارد با کشوری مانند ایران که تمامی سابقه قرائت به شیوه نوین (مصری) در آن به پنجاه سال (یکی دو دهه پیش از انقلاب) نمی‌رسد بسیار متفاوت است.

کاملاً روشن است در کشوری همچون مصر، وجود نهادهای مختلف با دیرینه‌ای طولانی همچون کتابت (مکتب خانه‌ها)، معاهد قرائت و «الآزهر» نظام آموزشی ریشه‌داری را میان نهادهای که طی قرن‌ها محصولات فراوانی را به جهان اسلام عرضه داشته است. گرچه شاید این نظام آموزشی در بستر تاریخ شکل گرفته و حلقه‌های آن به مرور به هم پیوسته شده باشند اما به هر روی تکلیف همه با آن روشن است و هرکس می‌داند برای رسیدن به مدارج مختلف در قرائت از کجا باید شروع نماید و به چه مراکزی مراجعه کند.

اما در کشور ما شاید اصلی‌ترین رکن در آموزش قرائت، همان جلسات سنتی باشد که سال‌هاست در مساجد، حسینیه‌ها و برخی منازل تشکیل می‌شود. گرچه سابقه این جلسات در کشور، به قرن‌ها پیش باز می‌گردد؛ یک به دلیل برخی مسایل، محصولی به عنوان قاری تا یکی دو دهه پیش از انقلاب از خود بی‌جای نگذاشته است. اما به طور تقریبی از اواخر دههٔ چهل شمسی شیوه تلاوت مصری در کشور ما متولد و در سال‌های ابتدایی دههٔ پنجاه اندک اندک گرایش به این شیوه در برخی از شهرهای بزرگ همچون تهران، مشهد و اصفهان بیشتر گردید و به دنبال استقرار نظام جمهوری اسلامی شتاب غیرقابل باوری گرفت. به هر تقدیر این جلسات سنتی تا به امروز هم مهم‌ترین رکن آموزش هنر تلاوت در کشور محسوب می‌شوند بدون این که اساتید این جلسات هیچ شناختی از تعلیمات و آموزه‌های دیگر اساتید داشته باشند. مشکلی که اکنون هم با گذشت نزدیک به سه دهه کماکان پابرجاست. حتی آموزش‌هایی که به همّت مراکز و نهادهای قرآنی و به شیوه‌های کلاسیک

طراحی و ارائه می گردد نیز بدون هماهنگی با سایر مراکز و بیشتر بر اساس همان آموزش های سنتی است.

بدیهی است که هر کدام از اساتید یا مراکز قرآنی هم براساس تجربیات خود و بدون توجه به دیگران، اقدام به ارائه مطالب و رهنمودهایی می نمایند که گاه در تضاد با دیگر اساتید قرار می گیرد. البته از یاد نبریم که تمامی این آموزش ها از همان روزهای اول چه درست و چه نادرست فارغ از یک مسئله مهم رایج در کشورهای صاحب قرائت همچون مصر، سوریه، مراکش و ... یعنی اخذ روایت یا قرائت از زبان استادی است که خود در طریق آن روایت یا قرائت قرار دارد و این همان موضوعی است که در این کشورها تحت عنوان «اجازه» مطرح است. این سخن بدان معناست که یک قاری یا حافظ برای تلاوت قرآن به هر یک از قرائات ده گانه نیازمند به دریافت اجازه رسمی از استادی است که به طور شفاهی تمامی قرآن را در مقابل او تلاوت کرده باشد. در حالی که در کشور ما، چنین موضوعی به دلایل مختلف مورد غفلت واقع شده حتی امروزه نیز بدان توجهی نمی شود و این امر همواره باعث تعجب و شگفتی اساتید و قاریان دیگر بلاد اسلامی بوده و می باشد!

ما در این مقال قصد آن نداریم که به نقد و بررسی موضوع آموزش قرائت در کشور پردازیم. هر چند آن را امری لازم و ضروری می دانیم که باید در فرصت و مجالی دیگر به آن پرداخته شود؛ بلکه سعی بر آن داریم که در این نوشتار حتی همین شیوه سنتی را به شکلی مطرح نماییم که با ایجاد ارتباطی منطقی بین مراحل مختلف در پروسه پیشرفت یک قاری بتوان مسیر روشنی را پیش روی علاقمندان قرار داده آن را به درستی معماری نماییم.

البته باید گفت در کشور ما از دیر باز در حوزه علوم قرائت نظیر تجوید و آواشناسی، توقف و ابتداء و اختلاف قرائات، قدم های بسیار ارزشمندی در امر تألیف، پژوهش و آموزش برداشته شده است. به طوری که حتی می توان ادعا کرد بسیاری از اساتید ایرانی در این علوم از نظایر مصری و عرب خود پیشگام تر هستند. اما در حوزه صوت و لحن و آداء، علیرغم وجود صاحب نظران فراوان در این حوزه!! کارهای

پژوهشی و آموزشی صورت گرفته چندان زیاد نبوده نمی تواند نیازها را پوشش دهد. حتی به رغم انتشار آثار بسیار خوبی که در دهه اخیر در دسترس قاریان عزیز، قرار گرفته است، هنوز هم تا رسیدن به حد مطلوب و ایده آل فاصله زیادی وجود دارد.

از طرفی امروزه از طریق برخی از رسانه های صوتی و تصویری کشور و یا نرم افزارهای آموزشی در دسترس، شاهد ارائه پاره ای از رهنمودها و ارشادات آموزشی به قاریان نوجوان و جوان هستیم که هر چند بسیاری از این آموزه ها از پشته علمی و تجربی هم برخوردار است اما به دلیل وجود اختلاف در آراء و نظرات ارائه شده نوعی سردرگمی و تزلزل را در میان مخاطبان پدید آورده است. ضمن این که این آموزش ها طبقه بندی شده، منظم و در مورد تمامی ابعاد مورد نیاز در صوت، لحن و آداء نیست بلکه برخی با رویکرد صوتی محض، پاره ای دیگر با رویکرد لحنی و یا آموزش مقامات و برخی هم بر اساس تجربیات شخصی مدرّس، ناظر به مباحث مربوط به آداء می باشد.

به همین دلیل، نگارنده تلاش نموده است با تکیه بر ۲۵ سال تجربه آموزشی خود و دیگران و بر اساس مبانی علمی و عرفی در هنر تلاوت، مراحل مختلف سیر تکامل یک قاری را تعریف و طبقه بندی نموده نیازهای آموزشی هر مرحله را به طور مجزاً بیان نماید.

البته هر چند چنین کاری نوعی "مهندسی" در تلاوت به حساب می آید اما از آنجا که محصول همه این فعالیت ها در هنری مقدس به نام "هنر تلاوت قرآن" تجلی می یابد. مؤلف از عنوان معماری بهره جسته است که در حقیقت رویکرد هنرمندانه یک مهندسی به حساب می آید.

به همین سبب، اثر برابر روی شما یعنی "معماری تلاوت" سعی نموده است تا براساس مراحل یاد شده یا برهه های زمانی که ممکن است برای هر نوقاری متفاوت بوده کمتر یا بیشتر به طول انجامد، هفت مرحله یا گام را در پیش روی عزیزان

ترسیم نماید که به عنوان گام های اصلی سیر و سلوک یک قاری تا رسیدن به نقطه کمال مطرح هستند.

گرچه برخی از مخاطبان، در هنگام مطالعه این کتاب ممکن است بعضی از مراحل یاد شده را طی کرده باشند اما به نظر مؤلف، لازم است مجدداً به مراحل قبلی حرکت خود نظری افکنده تا در صورتی که در کار آنان ایراد یا اشکالی وجود داشته یا موضوعی مورد غفلت واقع گردیده، بار دیگر آن را در دستور کار خود قرار دهند.

موضوع دیگری که باید به آن توجه داشت این که هر چند سعی شده است، گام های مختلف این سیر تکاملی بر اساس نیازهای هر مرحله تعریف و دسته بندی شود اما این امکان وجود دارد که در مورد بعضی از اشخاص، تقدّم و تاخیر این مراحل متفاوت باشد برای مثال گاه برخی از قرآء، ابتدا خود اقدام به تقلید از یک قاری مشهور نموده اند، پیش از آن که به درستی صدای خود و توانمندی های آن را شناخته و یا محضر یک استاد را درک کنند.

در پایان مقدمه لازم می دانم ضمن آرزوی توفیق روزافزون برای جوانان سربلند و با استعداد کشور عزیزمان در دست یابی به قلّه های کمال در همه امور و شئون، به ویژه قرائت و حفظ قرآن کریم یادآور شوم که آنچه در این کتاب تحت عنوان «معماری تلاوت» می خوانید، فقط و فقط برای کسانی قابل استفاده است، که اولاً از استعداد های لازم از جمله صدای مطلوب، گوش موسیقایی، ضریب هوشی مورد نیاز و توانمندی های آوایی و گویشی مورد نظر برخوردار باشند. ثانیاً همراه با مطالعه این کتاب و برای درک بهتر مطالب آموزشی آن لازم است به دیگر منابع آموزشی موجود و نیز اساتید صوت و لحن مراجعه نمایند زیرا درک برخی موارد موجود در کتاب نیاز جدی به آشنایی قبلی با اصطلاحات علمی و فنی صوت و لحن دارد.

غلامرضا شاه میوه اصفهانی

اصفهان - خرداد ۱۳۸۹